

AGNIESZKA BRELIK

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie

STAN OBECNY I UWARUNKOWANIA ROZWOJU ROLNICTWA EKOLOGICZNEGO W POLSCE

1. Wstęp

W okresie przygotowań Polski i wejścia w struktury europejskie oraz po akcesji do Unii Europejskiej, polityka rozwoju obszarów wiejskich przeszła stosunkowo szybką ewolucję, koncentrując się na tych kierunkach zmian, które stopniowo zmniejszają dystans wsi polskiej do poziomu osiągniętego w innych krajach członkowskich, wspieranych przez różnego rodzaju fundusze i programy europejskie [Heffner 2007]. Znaczenie rolnictwa jako ważnego powiernika dużej części zasobów przyrodniczych kraju wzrosło pomimo tego, iż w strukturze PKB zajmuje tylko 1-2% [Wilkin, Budzich-Szukała, Saloni 2005]. Temat ten porusza w swojej publikacji Runowski [Runowski 2005], który podkreśla iż w „*obecnym rolnictwie można wyróżnić systemy produkcji, które w różny sposób łączą ze sobą cele ekonomiczne, ekologiczne i społeczne. Rolnicy natomiast stają przed dylematem, czy zwiększać produkcję rolną, czy w większym niż dotychczas stopniu dbać o środowisko naturalne.*” Tym samym wskazuje podział rolnictwa na: rolnictwo ekologiczne, rolnictwo konwencjonalne i integrowane, dzięki temu wielofunkcyjność rolnictwa będzie podstawą wsparcia dla rolnictwa, ale też zapewni rolnikowi więcej stabilności zawodowo-dochodowej niż obecnie.

W celu zachowania naturalnych i przyrodniczych wartości wsi, należy wspierać alternatywne dla konwencjonalnego sposoby gospodarowania prowadzone z uwzględnieniem dobra środowiska i dostarczające wysokiej jakości naturalne produkty. Polska posiada sprzyjające warunki rolnośrodowiskowe do rozwoju rolnictwa ekologicznego. Niewykorzystanie syntetycznych środków ochrony roślin i nawozów mineralnych, antybiotyków i hormonów wzrostu powoduje, iż produkcja żywności staje się ważnym kierunkiem działalności rolniczej w Polsce i na świecie [Dz.U. nr 93, poz.898]. Należy jednak podkreślić, iż rolnictwo ekologiczne, prowa-

dzone w sposób naturalny i bez używania środków chemicznych wymaga zarówno bezpośredniego wsparcia, jak i działań podatków godzących się na dofinansowanie tego typu działalności [Wilkin, Budzich-Szukała, Saloni 2005].

2. Metodyka badań

Celem artykułu było przedstawienie problematyki rolnictwa ekologicznego oraz próba oceny jego funkcjonowania w warunkach rozwoju obszarów wiejskich. W opracowaniu wykorzystano literaturę przedmiotu. Materiał badawczy stanowiły także opracowania i raporty pochodzące z opracowania GIJHARIS o stanie rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2005-2006 i 2007-2008. W opracowaniu zastosowano metodę opisową i porównawczą.

3. Rozwój rolnictwa ekologicznego

Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich rozumiany jako proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz zagwarantowaniem możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb przyszłych pokoleń, dąży do poprawy warunków życia ludności tam zamieszkującej [Zarys kierunków...2009]. Według Rakoczego [Rakoczy 2009] w zasadzie zrównoważonego rozwoju nie chodzi tylko o dbałość o przyszłe pokolenia, ale także o taką samą dbałość w stosunku do współczesnego pokolenia. Zasada zrównoważonego rozwoju nie wymaga, aby współczesne pokolenie rezygnowało z wykorzystania środowiska, tylko, aby racjonalnie gospodarowało jego zasobami. Rozumne gospodarowanie zasobami naturalnymi (zwłaszcza na wsi) nie może zakłócać równowagi ekologicznej terenu. Działalność gospodarcza w myśl trwałego i zrównoważonego rozwoju powinna być prowadzona tak, aby w umiejętny sposób kształtować i wykorzystywać środowisko naturalne, organizować życie społeczne, zapewniać dynamiczny rozwój jakościowo nowych procesów produkcyjnych, poprawiać i zachowywać wysoką jakość życia ludzi, przy jednoczesnym zachowaniu trwałości zasobów naturalnych [Najder-Stefaniak 2001].

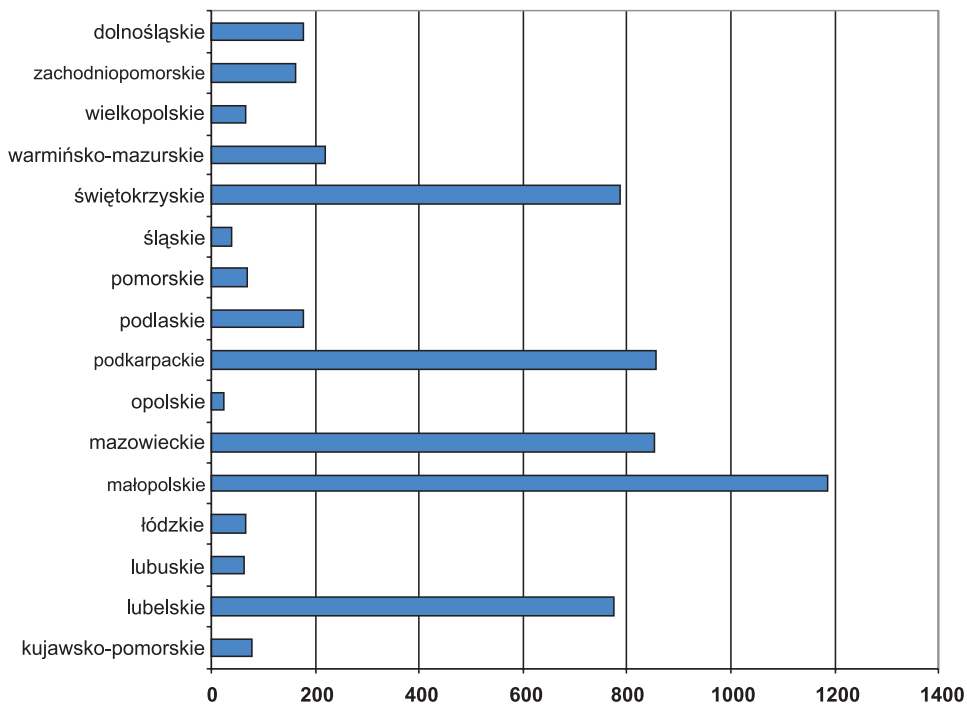
Bodźcami modyfikującymi politykę rolną Unii Europejskiej w kierunku osiągnięcia zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich są:

- wzrost znaczenia bezpieczeństwa zdrowotnego żywności i jej jakości wśród unijnych konsumentów,
- rozwój Europejskiej Sieci Ekologicznej NATURA 2000,
- negatywne oddziaływania instrumentów I filaru WPR na rynek rolny i różnicowanie dochodów producentów rolnych,
- naciski WTO na liberalizację międzynarodowego handlu produktami rolno-spożywczymi [Bortłomiuk 2005].

Polskie rolnictwo ekologiczne ma długą tradycję. Dzięki różnorodności przyrodniczo-środowiskowej naszego kraju, gospodarstwa ekologiczne mają szansę na intensywniejszą dynamikę rozwoju. W 2005 r. liczba gospodarstw prowadzących produkcję metodami ekologicznymi w Polsce wyniosła 7 182 (wykres 1). Produkcję prowadzono na powierzchni 166 299,7 ha użytków rolnych, w tym produkcję z certyfikatem zgodności prowadziło 1 463 gospodarstw (20,4%). Gospodarstwa produkujące metodami ekologicznymi w 2005 r. zarejestrowano w województwach: małopolskim (1 187), podkarpackim (855), mazowieckim (852) świętokrzyskim (785) i lubelskim (774). W tych samych województwach odnotowano również największą liczbę zarejestrowanych gospodarstw z certyfikatem zgodności.

Wykres 1

Liczba gospodarstw ekologicznych (z certyfikatem) w Polsce w latach 2005-2006

Źródło: Opracowano na podstawie Raportu o stanie rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2005-2006, Warszawa 2007 r.

Największą powierzchnią upraw ekologicznych z certyfikatem zgodności mogą pochwalić się gospodarstwa zarejestrowane w województwie zachodniopomorskim (4 841,4 ha), warmińsko-mazurskim (4 817,5 ha) podkarpackim (4 771,5 ha) i dolnośląskim (3 961,0 ha). Na koniec 2006 r. zarejestrowanych było

9 187 gospodarstw prowadzących produkcję metodami ekologicznymi na łącznej powierzchni 228 009,15 ha, z czego 61,9% gospodarstw ekologicznych było w trakcie przestawiania produkcji na gospodarowanie metodami ekologicznymi, a produkcję z certyfikatem zgodności prowadziło 38,1% gospodarstw. Produkcję ekologiczną w okresie przestawiania prowadzono na powierzchni 152 918,45 ha, a produkcję z certyfikatem zgodności prowadzono na 75 090,7 ha.

Najwięcej gospodarstw, produkujących metodami ekologicznymi w 2006 r., znajdowało się w województwach: małopolskim (1 363), podkarpackim (1 164), lubelskim (1 072), mazowieckim (1 028) i świętokrzyskim (892). W tych samych województwach odnotowano również największą liczbę zarejestrowanych gospodarstw z certyfikatem zgodności: w małopolskim – 647, w świętokrzyskim – 498, w mazowieckim – 422, w podkarpackim – 399, zaś w lubelskim – 371 [Raport o stanie...2007]. Z wykresu 1. wynika, iż rozmieszczenie gospodarstw ekologicznych w ujęciu województw jest nierównomierne, co w głównej mierze wynika z wcześniejszej własności gospodarstw rolnych oraz intensywnej produkcji rolniczej w poszczególnych regionach kraju. Gospodarstwa o realnie niewielkim areale prowadzą produkcję metodami tradycyjnymi, przy relatywnie niskim zużyciu nawozów mineralnych i chemicznych środków ochrony roślin. Produkcja ekologiczna łączy najkorzystniejsze dla środowiska praktyki, wysoki stopień różnorodności biologicznej, stosowanie wysokich standardów dotyczących dobrostanu zwierząt, preferowanie przez konsumentów produktów wytwarzanych przy użyciu substancji naturalnych i naturalnych procesów [Łapińska 2009].

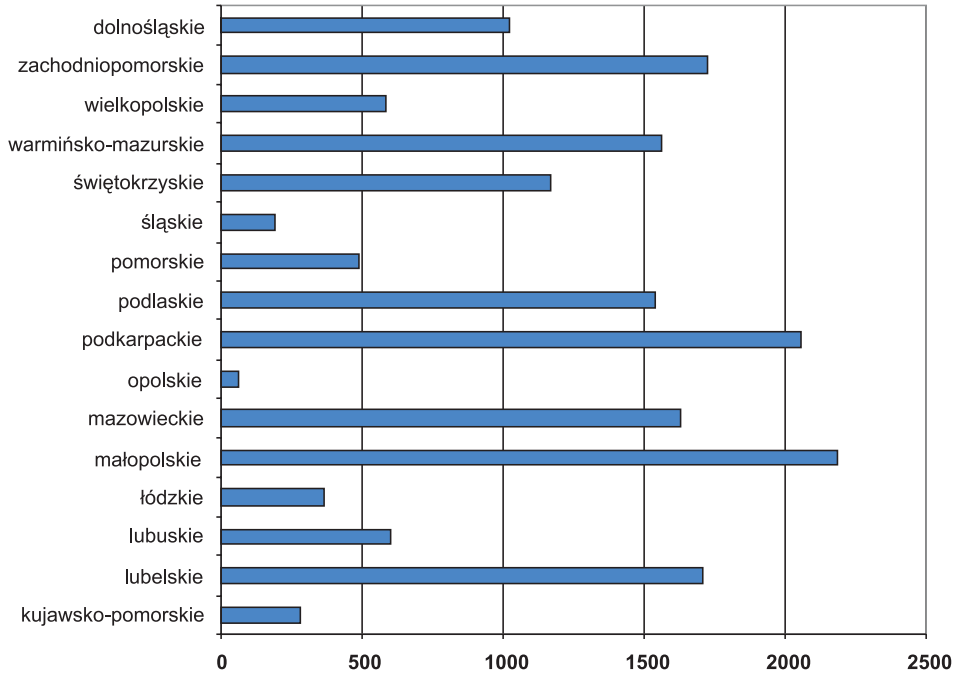
W Polsce wciąż wzrasta liczba gospodarstw ekologicznych. Według danych GIJHARiS na dzień 31 grudnia 2009 roku liczba wszystkich gospodarstw ekologicznych wyniosła 17138. Jak ukazuje wykres 2, najwięcej gospodarstw było w województwach małopolskim (2182), podkarpackim (2052), lubelskim (1710), mazowieckim (1623) i podlaskim (1534).

Przewiduje się, iż w wyniku działań na rzecz rozwoju rolnictwa ekologicznego do 2013 roku liczba gospodarstw ekologicznych wzrośnie dwukrotnie (wykres 3).

Zdaniem Nasalskiego, Rychlika i Sadowskiego [Nasalski, Rychlik, Sadowski 2008] idea rolnictwa ekologicznego to nie tylko zaspakajanie potrzeb konsumentów żywności, ale również działania sprzyjające ochronie środowiska przyrodniczego. Natomiast propagowanie tego kierunku rozwoju może stanowić istotny czynnik wielofunkcyjnego rozwoju wsi. Obok uwarunkowań przyrodniczych, uzyskanie jak najwyższego zysku powyżej jednostki powierzchni determinowane jest przez poziom i strukturę nakładów produkcyjnych. Rozwój polskiego rolnictwa ekologicznego jest związany ściśle z opłacalnością produkcji, ale także z jego konkurencyjnością wobec innych systemów produkcji rolnej.

Wykres 2

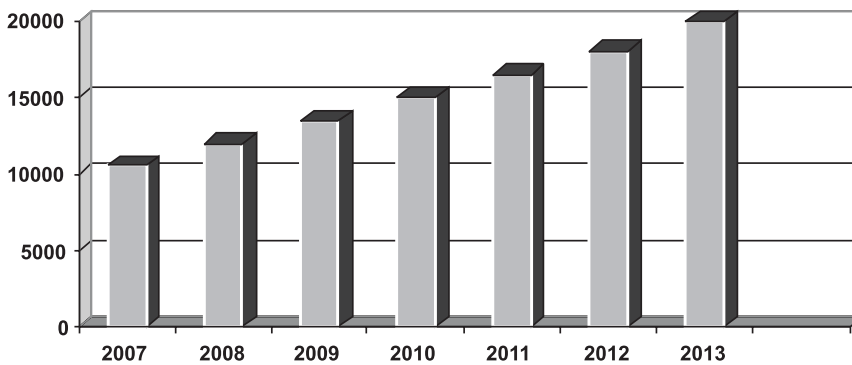
Liczba gospodarstw ekologicznych w województwach w 2009 roku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie www.fadn.pl

Wykres 3

Prognozowany rozwój rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2007–2013

Źródło: Opracowano na podstawie „Raportu o stanie rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2005-2006”, Warszawa 2007 r.

Przedstawione powyżej prognozy wzrostu liczby gospodarstw ekologicznych potwierdzają fakt, iż skuteczna akcja informacyjna skierowana do konsumentów jest warunkiem większego udziału rolnictwa ekologicznego w strukturze gospodarczej.

4. Regulacje prawne w zakresie rolnictwa ekologicznego

W Polsce [Agroserwis nr 9, 2010] udział żywności ekologicznej w ogólnej sprzedaży żywności stanowi zaledwie 0,2% i w ciągu 10 lat ma wzrosnąć do 2%. Rozwój rynku produktów ekologicznych uwidocznił się szczególnie w sektorze spożywczym produktów i wynosi obecnie od jednego do kilku procent w zależności od produktu.

W związku z tym, iż w rolnictwie ekologicznym wykorzystuje się metody produkcji wymagające większych nakładów czasowych niż w rolnictwie konwencjonalnym, Rada Ministrów przyjęła 25 czerwca 2009 roku ustawę o rolnictwie ekologicznym (Dz.U. Nr 116, poz. 975). Aby zapobiec nieprawidłowościom, każdy produkt znajdujący się na rynku i oznakowany jako produkt rolnictwa ekologicznego będzie musiał być wyprodukowany przez producenta znajdującego się pod kontrolą jednostki certyfikującej. Za sprzedawanie produktów wytworzonych metodami konwencjonalnymi, jako produktów ekologicznych, wprowadzone będą kary pieniężne (do 200% korzyści majątkowej uzyskanej lub, którą mógłby uzyskać za wprowadzone do obrotu produkty, nie niższej jednak niż 500 zł.). Kary będą również dotyczyć producentów wprowadzających do obrotu środki do produkcji ekologicznej czy środki ochrony roślin (np. materiały paszowe pochodzenia roślinnego i zwierzęcego, produkty służące do czyszczenia i odkażania budynków, narzędzi czy urządzeń do produkcji lub przechowywania w gospodarstwie), które nie nadają się do zastosowania w tego typu produkcji. Kara będzie nałożona wówczas, gdy na produkcie znajdzie się oznakowanie „ekologiczny”, „bio” lub „eko”, a produkt lub substancja nie spełniają kryteriów upoważniających do stosowania w rolnictwie ekologicznym. Zgodnie z projektem, wszystkie produkty sprzedawane w sklepach podlegać będą kontroli urzędowej, która zweryfikuje m.in. poprawność ich oznakowania.

Świadomość Polaków oraz powrót do tradycji konsumpcji w coraz większym stopniu wpływa na wzrost zainteresowania nabywaniem produktów spożywczych najwyższej jakości, bezpiecznych dla zdrowia, bez środków konserwujących i pozostałości pestycydów, produkowanych metodami nie naruszającymi równowagi środowiska przyrodniczego. Uwarunkowania konkurencyjności żywności ekologicznej będą, więc odzwierciedleniem zachowań jej producentów w stosunku do producentów żywności konwencjonalnej, mających na celu spowodowanie wyboru przez konsumenta tej pierwszej. Przewagę nad produktami żywności konwen-

cyjonalnej zyskuje ona dzięki walorom zdrowotnym, odżywczym i sensorycznym. Zawiera mniej azotanów i azotynów oraz pozostałości pestycydów, więcej wartościowego białka, witamin składników mineralnych [Mól 2003]. Żywność ekologiczna postrzegana jest przez konsumentów jako produkt pochodzący z czystego środowiska, bogaty w składniki odżywcze, bez konserwantów, charakteryzujący się naturalnym smakiem, a zwierzęta hodowlane, karmione są paszami naturalnymi. Z tego punktu widzenia wydaje się uzasadniona potrzeba badań zachowań konsumentów na rynku żywności ekologicznej w Polsce. Przedsiębiorstwa nie dysponujące bazą danych na temat zmian w sferze ekologicznych zachowań konsumentów tracą swoją pozycję na rynku na rzecz przedsiębiorstw zagranicznych.

5. Podsumowanie

Rolnictwo ekologiczne ma w Polsce duże możliwości rozwoju. Sprzyjać temu może niski poziom zużycia nawozów mineralnych i pestycydów i - co jest z tym związane - bardziej ekstensywny charakter produkcji rolniczej w porównaniu do stanu w wysoko rozwiniętych państwach Europy Zachodniej. Należy również zaznaczyć, że w krajach Unii Europejskiej, zgodnie z zasadami Wspólnej Polityki Rolnej podejmuje się różnorodne działania, mające na celu ekstensyfikację produkcji rolniczej i promowanie metod ekologicznych. A zatem również w Polsce istotne jest popieranie takich metod produkcji, połączone z kampanią informacyjną wśród konsumentów.

Rolnictwo ekologiczne jako zrównoważony system posiada wiele istotnych plusów, łącząc przy tym zasadnicze funkcje. Po pierwsze łączy funkcję produkcyjną i ochrony środowiska (produkcja rolnicza prowadzona metodami ekologicznymi stanowi jeden z efektywnych sposobów ochrony środowiska i przyrody na obszarach wiejskich). Po drugie uznawana jest za gwarantującą wysoką jakość żywności, smakową i ważny element profilaktyki zdrowotnej społeczeństwa. Po trzecie, z racji etyczno-społecznych, rolnictwo ekologiczne uczy wydajnego gospodarowania biorąc pod uwagę zarówno koszty społeczne, jak i środowiskowe [Solan 2009].

LITERATURA

1. Agroservis nr 9, maj 2010.
2. Bortłomiuk A. (2005): Wizja zrównoważonego rozwoju polskiej wsi unijnej i postindustrialnego rolnictwa w perspektywie do 2025 r. Polska wieś 2025. Wizja rozwoju, red. naukowa Jerzy Wilkin, Fundusz Współpracy Warszawa 2005, s. 163-172.
3. Heffner K. (2007): Rozwój społeczno-gospodarczy obszarów wiejskich. Definicje-Uwarunkowania - Zależności - Czynniki - Skutki. Badania zróżnicowania rozwoju obszarów wiejskich. Zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego ob-

- szarów wiejskich a zróżnicowanie dynamiki przemian, red. nauk. Andrzej Rosner, IR-WiR, Warszawa 2007r, s. 11-26.
4. Łapińska A. (2009): Stan i perspektywy rozwoju działalności gospodarczej na obszarach wiejskich. Roczniki naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, Tom XI, Zeszyt 4, Warszawa-Poznań, Olsztyn, s.182-187.
 5. Najder-Stefaniak K. (2001): Znaczenie pojęcia „rozwój zrównoważony”. „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego”, 2-3/2001, s. 60-69.11
 6. Nasalski Z., Rychlik B., Sadowski T. (2008): Efektywność przestawiania uprawy roślin z metody konwencjonalnej na system rolnictwa ekologicznego. ACTA Scientiarum Polonorum, Oeconomia 7 (3) 2008, s.67-79.
 7. Rakoczy B. (2009): Zasada zrównoważonego rozwoju w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Wpływ idei zrównoważonego rozwoju na politykę państwa i regionów. Tom I. Problemy ogólnopaństwowe i sektorowe, monografia naukowa pod redakcją Bazylego Poskrobki, s. 29-35.
 8. Raport o stanie rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2005-2006, GIJHARI, Warszawa 2007r.
 9. Runowski H. (2005): Systemy rolnictwa w scenariuszu przyszłości. Polska wieś 2025. Wizja rozwoju, red. naukowa Jerzy Wilkin, Fundusz Współpracy Warszawa 2005, s. 159-162.
 10. Solan M. (2009): Zarys problematyki rolnictwa ekologicznego. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego nr 3, s. 113-121.
 11. Wilkin J, Budzich-Szukała U., Saloni J. (2005): Wizja rozwoju polskiej wsi – elementy wspólne i różnicujące. Próba syntezy. Polska wieś 2025. Wizja rozwoju, red. naukowa Jerzy Wilkin, Fundusz Współpracy, Warszawa 2005, s. 15-26.
 12. Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o rolnictwie ekologicznym (Dz.U. Nr 93, poz. 898)
 13. Ustawa z dnia 25 czerwca 2009 r. o rolnictwie ekologicznym (Dz.U. Nr 116, poz. 975)
 14. Zarys kierunków rozwoju obszarów wiejskich. 2009. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa, 03.02. 2009.
 15. www.swiatmarketingu.pl data wejścia 15.02.10

AGNIESZKA BRELIK

STAN OBECNY I UWARUNKOWANIA ROZWOJU ROLNICTWA EKOLOGICZNEGO W POLSCE

Słowa kluczowe: *ekologia, rozwój, rolnictwo, obszary wiejskie*

STRESZCZENIE

Celem pracy jest ocena rozwoju gospodarstw ekologicznych na obszarach wiejskich. Gospodarstwa rolne zainteresowane tą formą rozwoju podlegają certyfikacji zgodności systemu produkcji z Ustawą o rolnictwie ekologicznym. Rolnicy ekologiczni mogą zwiększać efektywność i podnosić wydajność, ale nie może to zagrażać zdrowiu i szeroko rozumianej równowadze. Działalność ta jest szansą na rozwój przedsiębiorczości i zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej obszarów wiejskich.

AGNIESZKA BRELIK

CURRENT STATUS AND DETERMINANTS OF ORGANIC FARMS
DEVELOPMENT IN POLAND

Key words: ecology, development, agriculture, rural areas

SUMMARY

Abstract. Development organic farms on rural areas was the aim of the paper. Rural farms interested this for of production ought be obligated by certification of correspondence of ecological agriculture development. Organic farmers may boost efficiency and bring up production capacity, but it can not threaten health and widely understood balance. This activity is chance of enterprise development and boost of attractiveness of investment country area.

agnieszka.brelik@zut.edu.pl